

Commentaar

WikiLeaks: Ruwe edelstenen *made in USA*

JAN MELISSEN*

De aangekondigde openbaarmaking van 250 duizend Amerikaanse diplomatieke documenten, op een doordeweekse dag in het leven van een supermacht, was een donderslag bij heldere hemel. Het is terecht dat de regering in Washington zich onmiddellijk gealarmeerd toonde. Aan de wens om vertrouwelijke en geheime informatie beter te delen binnen het gefragmenteerde regeringsapparaat was in de jaren na 9/11 voldaan, maar daarbij werd ongewild een ander veiligheidsprobleem gecreëerd: veel van die informatie lag ineens op straat. De stap van SIPDIS, een intranet van de Amerikaanse overheid, naar het vrij toegankelijke internet, bleek een heel kleine. In december 2010 kon niet alleen het Pentagon meekijken in het telegramverkeer van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, maar was er ineens overal ter wereld voor elk wat wils. Het gaat te

ver om te stellen dat een elektronisch geheim een *contradictio in terminis* is. De vraag hoe overheden de geheimhouding van informatie kunnen garanderen en die tegelijkertijd optimaal kunnen gebruiken binnen het eigen apparaat, staat echter nog wel even op de agenda. Het *State Department* had goede redenen de ontstane situatie niet te onderschatten, ook al was de door velen overgeschreven officiële lijn dat de WikiLeaks niet veel nieuws aan het licht zouden brengen. Vertrouwelijke interne communicatie is een voorwaarde voor de *denkcapaciteit* van elke organisatie en dat geldt dus ook voor het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken. Die vertrouwelijkheid heeft in de diplomatie een extra dimensie omdat de informatievergaring (een blijvende functie van diplomatie in de tijd van het internet) en het onderhouden van relaties (de kern van diplomatieke betrekkingen)

* Prof.dr. J. Melissen is hoofd van het Clingendael Diplomatic Studies Programme, hoogleraar diplomatie aan de Universiteit Antwerpen en redacteur van *The Hague Journal of Diplomacy*.

vaak in andere landen plaatsvindt. Wordt de daar wederzijds geaccepteerde *zone of privacy*, om welke reden dan ook, niet langer gerespecteerd, dan is er reden tot zorg over de onderlinge verhoudingen. WikiLeaks zijn zelfs een heel persoonlijke bedreiging voor informanten van Amerikaanse ambassades, die de ruwe grondstoffen voor het collectief denkproces van het ministerie aanleveren. Men mag gerust aannemen dat veel informanten zich koest zullen houden totdat hun Amerikaanse contactpersoon op weg is naar zijn volgende plaatsing. In de Westerse wereld had het fenomeen WikiLeaks eind 2010 bovenal een groot amusementsgehalte, maar daarbuiten zat bij velen de schrik er goed in.

De eersten die in de pers in beeld kwamen waren buitenlandse politieke leiders. Poetin zal vast kunnen lachen om zijn alias 'Batman' en 'teflon' Angela Merkel zal evenmin wakker liggen van wat er over haar is gezegd en geschreven. Berlusconi is ook wel een dikke huid toevertrouwd. Maar geldt dat ook voor de Argentijnse president Fernández de Kirchner? De Amerikaanse ambassade plaatste onlangs vraagtekens bij haar geestelijke gezondheid. Het is slechts één voorbeeld van een situatie die vraagt om veel diplomatiek reparatiewerk. De grootste pijn zit hem dus niet in het door zichzelf geobserveerde Washington DC, maar in de wereld buiten de Verenigde

Staten. Vooral voor regeringen die veel te verbergen hebben voor hun eigen publieke opinie zijn de WikiLeaks bedreigend. De belangrijkste waarde voor anderen is dat ze een schat aan informatie bieden over oorden waar we normaal gesproken weinig over horen. De collectie is een feest voor wie geïnteresseerd is in Birma, Bolivia of een van de vele andere landen die zomaar uit het elektronisch archief te lichten zijn.

WikiLeaks kan echter beter worden omschreven als *WikiDiarree*. Er is namelijk niet gelect met een concreet doel, zoals WikiLeaks onder andere deed met de huiveringwekkende video *collateral murder*, over de tragische beschieting van onschuldige burgers in Irak vanuit een Amerikaanse gevechtshelikopter. Met de ongerichte openbaarmaking van zoveel documenten is het risico ook groot er veel onopgemerkt blijft. Wie, behalve de getrainde historicus, heeft het geduld om door grote aantallen documenten heen te kammen? De mediahype die uitbrak na de vrijgave van de eerste documenten was om te beginnen vooral gekleurd door politiek voyeurisme. Een poging tot meer systematische duiding van al het nieuws vanuit de media is tot op heden beperkt en dat is die media moeilijk kwalijk te nemen. De Spaanse krant *El País* is een van de bladen met geprivilegieerde toegang tot alle documenten (naast *The Guardian*, *Le Monde*, *Der Spiegel* en *The New York Times*) die nog het

meest bijdraagt aan de soort *histoire immédiate* die inzicht geeft in de achterkant van de internationale politiek. De hoofdprijs in de categorie *Fake WikiLeaks* gaat echter naar de Pakistaanse krant *The News*, die met zelf verzonden lekken 'aantoonde' dat India verantwoordelijk is voor veel hoofdpijn in de regio.

Het kostte de grote Amerikaanse kranten na de eerste mediahype aardig wat moeite de aandacht bij het onderwerp te houden. Interessant was dat de meeste heisa aanvankelijk werd gemaakt door mensen aan de rechterzijde van het politieke spectrum die nog niet vaak zijn betrappt op uitgesproken steun voor de Amerikaanse diplomatie, zoals Sarah Palin en Mike Huckabee. Maar zoals altijd is er in de Verenigde Staten ook gauw een tegengeluid. Voor de één is Assange een soort van Bin-Laden, voor de ander een 21e-eeuwse Robin Hood. Nadat de eerste polemiek over de aanslag van WikiLeaks op het Amerikaans nationaal belang was geluwd, werden de media op hun wenken bediend. Het verhaal over Assange als boegbeeld van WikiLeaks ontvouwde zich op een manier die helemaal voldeed aan de vereisten van een Hollywood script. Met een psychisch snel achteruitgaande Bradley Manning in een Amerikaanse isoleercel, Assange in een royaal Brits landhuis als aangeklaagde van seksuele mis-

drijven, en die een boekcontract voor meer dan een miljoen afsluit, en een internetoorlog tussen voor- en tegenstanders van WikiLeaks die 'vijandige' websites bombarderen. Het dagelijks nieuws werd eind 2010 een spannend feuilleton. Bij de media, die veel hebben te lijden onder de economische crisis, schoot de onderzoeksjournalistiek er jammer genoeg bij in, ook al leverde WikiLeaks de ingrediënten daarvoor op een presenteerblaadje. In pers is de internationaal politieke betekenis van WikiLeaks te veel buiten beeld gebleven. Wat allereerst opvalt, zoals de Oxford historicus Timothy Garton Ash opmerkte, is dat de Amerikaanse diplomatie een ernstig getraumatiseerde indruk maakt. De diepgewortelde angst voor terrorisme en veiligheidsoverwegingen beïnvloeden de Amerikaanse diplomatie aan het begin van deze eeuw tot in de haarvaten. Terwijl iedereen het in dit tijdsgewricht heeft over het belang van economische factoren in de internationale betrekkingen, of zelfs de 'economisering' van buitenlands beleid, lijken de Amerikaanse diplomatieke inspanningen de meeste nadruk te leggen op de nationale veiligheid. Hoe anders zou dit beeld er uit zien voor bijvoorbeeld Frankrijk, Zuid-Korea of Brazilië? De Amerikaanse diplomatie krijgt daarnaast in het mondiale geopolitieke spel steeds meer tegendruk, onder an-

dere van opkomende economieën. Zo vroeg Hillary Clinton zich in een van de telegrammen over de relatie met China af, hoe je in onderhandelingen met je bankier een vuist kunt maken. De dilemma's voor de Amerikaanse regering zijn in deze en vele andere WikiLeaks overduidelijk aanwezig. Wat bijvoorbeeld te denken van Latijns Amerikaanse leiders die, tegen de achtergrond van de internationale strijd tegen de drugshandel, toegang vragen tot de geavanceerde af luister technologie van de Amerikaanse Drugs Enforcement Agency (DEA). Soms zijn het de details die veel zeggen over de grote lijnen, en die WikiLeaks zo waardevol maken.

Uit de stroom van documenten komt een beeld naar voren van een *State Department* dat is verwickeld in een grotendeels defensieve buitenlandpolitieke operatie. Dit betekent ook dat de Verenigde Staten,

zonder het comfort van een onbetwiste leiderspositie, nog scherper dan voorheen vooruit dienen te kijken. Op veiligheidspolitiek terrein zijn er voor de Verenigde Staten tal van huiveringwekkende scenario's. Wat te doen als Noord-Korea instort of bij een Israëlische aanval op de nucleaire installaties van Iran? Het zijn deze grote en vele kleinere kwesties die laten zien hoe veiligheidsvraagstukken door en door diplomatieke issues zijn. Ze tonen ook dat de voorspelling van bepaalde ontwikkelingen in diplomatieke rapportage belangrijker is geworden. Sommige WikiLeaks-waarnemers zijn het wachten op sensationele onthullingen misschien moe, maar dit kwart miljoen documenten geeft heel wat inzicht in de wereld waarin Amerikaanse diplomaten opereren. Met recht kunnen we spreken van een schatkamer.